

**Megnyitó beszéd a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj 25 éves fennállására rendezett
ünnepségen. MTA Díszterem, 2022. április 28.**

Tulassay Tivadar

Tisztelt Elnök Úr!

Tisztelt Ünneplő közösség! Hölgyeim és Uraim!

Tisztelettel köszöntöm a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj 25 éves fennállását ünneplő tudós közösséget. Negyed évszázad minden szempontból nagy idő. A történelemben korszakokat jelöl, az ember életében a kiteljesedést, az eredményes alkotás éveit takarja. Negyed évszázad alatt gyermekeink felnőtté váltak, csodálkozva figyeljük miként alakul világképük, miért és miben gondolkodnak másként a világról, mint mi. Megpróbáljuk megérteni őket, elfogadóvá válni velük szemben, mert hiszen szeretjük őket. Így vagyunk a kutatásban utánunk jövőekkel is. Mert ők a tanítványaink, akitől azt reméljük, hogy túlhaladnak minket. Ezért aztán segíteni kell őket, egyengetni kezdeti lépéseiket, majd örömmel figyelni sikeres szárnypróbálgatásaikat.

Huszonöt éve ezzel a céllal jött létre a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj. És ha negyed évszázad alatt sok minden alapvetően meg is változott körülöttünk, az eszme, amelyet az alapítók kigondoltak, állandó maradt, nem változott, hanem sikeresen kiteljesedett. Ezt ünnepeljük ma.

A negyed évszázados évforduló azonban alkalmat adott arra, hogy elgondolkozzam, miként változott meg ez alatt a világ, az euro-atlanti civilizáció, a szüleimtől örökölt és megtanult értékrend, hogyan alakultak át, bomlottak fel értékes emberi közösségek és magányosodott el az ember, s mindez miképpen befolyásolja a tudományos kutatást.

A kutatás a játékos ember, a homo ludens kíváncsisága. A kíváncsiság és a megismert dolgokra történő rácsodálkozás kizárólag emberi esemény. A világ titkainak faggatása, a természeti törvények megismerése, a természettudományos igazság keresése soha el nem múló izgalmat okoz, és aki egyszer erre rákapott, örökre foglya marad, de e kíváncsiság nem lehet öncélú. Erwin Schrödinger szerint *„a tudomány játék, játék a valósággal, játék a kifent késekkel... Egy tudományos játékban ellenfeled a Jóisten. Nemcsak a játékot találta ki, hanem a szabályait is, amiket nem fedett fel előtted teljes egészében. A felét rád bízta, hogy te deríts ki, vagy te határozd meg. A kísérlet szigorú kard, melyet sikerrel foghatsz marokra a sötétség szellemei ellen, de szégyenletes vereséget is mérhet rád. A bizonytalanság abból fakad, hogy nem tudod mely szabályokat teremtette az Isten, mint örök érvényűeket, és melyeket hozza létre saját szellemi tehetetlenséged; a megoldás csak ennek a határnak a meghaladásával valósulhat meg. Mert – ha tényleg így van – az Isten és a közted húzóódo képzeletbeli határt ostromlod, azt a határt, mely lehet, hogy nem is létezik”*.

Az utolsó mondatnak mély teológiai tartalma van, amely arra utal, hogy az ember feladata a világ művelése és őrzése, a teljes harmónia, a Harmonia Caelestis jegyében.

A teremtett világban rend van.

Amikor a világ titkait faggatjuk emlékeznünk kell arra, hogy az anyagi világban, az emberi élet alján rend van. Az anyagon a természettörvények uralkodnak, szigorú meghatározottság alapján. Ezeken alapulva az anyag-világ a mechanizmusok világa. Az anyag a természeti törvények determinációja okán nem szabad, csak rendezett. És mert az emberi élet a teremtés

legbonyolultabb megnyilatkozási formája, az egyszerűbb létezési világban is rendnek kell lennie. Végül is a teremtett világban mindenütt rend van. Ennek a rendnek a titkait, szabályszerűségeit kutatjuk. A kutatást ezért csak szigorú szabályok szerint a rend betartásával lehet művelni. Másképpen a titkok nem nyílnak meg előttünk. „Tartsd meg a rendet, s a rend megtart téged.” Ez a bencés mondás vonatkoztatható a gondolkodásunkra is. Csak a rendezett gondolkodás viszi a kutatót előre. A gondolkodás alapműködése a megismerés, amelynek célja az igazság megragadása, s ezt a folyamatot az igazság abszolút mivolta és megismerésünk viszonylagossága közötti feszülés jellemzi.

Ám az ember nemcsak anyag, hanem személy is. Személye ki van véve a mechanizmusok világából, mert szabad akaratot kapott. Szabad akarata alapján tud jót is tenni és rosszat is. Az anyagi világ és az emberi szellem között azonban diszharmónia alakult ki: az ember nem művelni akarta többé a természeti, anyagi világot, hanem megváltoztatni, kihasználni. Rendetlenséget csak az ember okoz. A természeti törvényeket félredobta, és a történelemben annyiszor – napjainkban is – Bábelt épített. A világban a káoszt a szabadsággal rendelkező, de azt rosszra alkalmazó ember alkotta meg.

Hogyan közelítjük meg a titkokat?

Az európai kultúrának 3 korszaka van. Az antikvitásban az ember a természethez, a világhoz méri önmagát. A kereszténység korában Istenhez. Az újkorban viszont az ember magát önmagához méri. Antropocentrikus és egocentrikus. Ha viszont magamhoz mérem magamat, akkor nincsen mércém. Az antik és a keresztény korszak objektív mércét adott az embernek. Azért ebben az időben a természettörvényeket elfogadták és tiszteletben tartották. A modernitás az embert kifordította önmagából. Napjainkban az abszolút értékekkel rendelkező világ és a relativizálódott emberi értékvilág összeütközése látható.

Mostanság értékvesztett, atomizált világban, modern Babelben élünk. Az euro-atlanti civilizáció utat tévesztett, amikor talmi értékek után fut. Istennek képzeli magát az ember, miközben elfeledkezik róla. A „carpe diem” rohanásában nem figyel lelkiismeretére, elfelejti a szeretetet, egyre magányosabban hajszolja a földi örömeket. Olyan világban élünk, amelyben a valóság és a virtuális világ határai elmosódnak, és amely úgy tudja az anyagi lehetőségekre leszűkített életet bemutatni, mintha a világ gazdagságát tárná fel. Olyan világban élünk, ahol az önzés és a mammon imádása minden határt meghaladott. A kutatás is kíméletlen versennyé vált, ahol a pénzszerzés dominál, a forrásokhoz való hozzáférés motivál és a kapcsolati tőke irányít. És ez torzítja a világ titkainak megismerését. „*Megdöbbent – írja Schrödinger – hogy mennyire hiányos az engem körülvevő valódi világról megrajzolt tudományos kép. Rengeteg tényszerű információt közöl, a tapasztalatainkat lenyűgöző rendszerbe szedi, azonban rémesen hallgat minden olyan dolgról, ami igazán közel van a szívünkhöz, ami ténylegesen számít.*”

Nem tud róla beszélni, mert nincsen eszköze, amivel mérhetné a boldogságot, az igényességet, a szeretetet. A szeretet és az idő összetartozik. De az atomizált embernek nincs ideje, mert rohanva keresi a boldogság megfoghatatlan kék madarát. Korunk emberének nincsen ideje, ezért nincs szeretete, megijedt a szeretettől. Megijed, mert lelke mélyén azt is sejti, hogy az igaz szeretet nem bírja el a középszerűséget. S mennyi középszerű vesz körül minket! A középszerűség pedig egyenlő a megalkuvással. Ám a középszerű nemcsak megalkuvó, hanem tisztességtelen! A középszerű ezért nem tud tudományos iskolát teremteni.

„Iskola alatt egy bizonyos gondolkodás-módot, szemléletet és egyúttal tisztességet kell érteni, mely a vezetőről sugárzik a munkatársakra – írta Kerpel-Fronius 1978-ban.

A tudományos megismerés, a tudás és a bölcsesség

A tudományos kutatásban az igazságot keressük. Az igazság keresése azonban nem könnyű dolog. Mert mi is az igazság? Vannak természettudományos igazságok és bölcséleti igazságok. A természettudományos igazságok megismerése kitérít a lehetőségeinket, kényelmesebbé teheti életünket, megoldást kínál sok kérdésre. S vajon jobbá teszi-e életünket? Általában igen, de a rosszra hajló szabad akarat az ellenkezőjét is elérheti. Gondoljunk az atombombára. És a természettudományos igazságok megismerése nem tesz szabaddá, mert az anyag nem szabad.

Az igazság kereséséhez a megismerés 3 síkját végig kell járjuk. Mind a három önmagában is fontos. A teljesség igényével mérve egyik sem létezik a másik nélkül, egymásra épülnek. Pontosabban lehetséges a megismerési síkok egymástól független megélése, de akkor az emberi lét értelmével kapcsolatos alapvető kérdés sohasem kerülhet megválaszolásra.

Az első sík a Világ megismerése – információgyűjtés, a természeti igazságok keresése. A gondolkodó ember számára azonban ez nem elég. A természettudós mindig bizonytalanságban él. Tudja, hogy minden megállapítás értéke véges. Tudja, hogy meghal, aki hinni kezd a saját tételeiben. Kétkedése jelenti a minőséget. És a mai ismeret holnapra túlhaladottá válik.

A megismerés második síkja önmagunk megismerése. Az információkból összerakott világ visszatükrözése és kisugárzása. Ezzel nemcsak a világot, hanem saját belső lényemet, önmagamat is kifejezem. A megismerésnek ezen a síkján kezdünk eljutni a bölcséleti igazságok kereséséhez, az információhalmazból a lényeg szublimálásához. Vajon ez lenne a tudás? Lehetséges, ám az biztos, hogy csak az ilyen embert követik tanítványok. Aki erre képes, csak az válik jó szakemberből igazi mesterré. És ez elég volna?

„Kedves trombitások! Csak trombitálni, az kevés – figyelmeztet Geiger György. Kedves emberek - folytatja! Csak úgy leélni az életet, az kevés és majdnem, hogy fölösleges!”.

Hogy életünk ne váljon fölöslegesség, ahhoz el kell jutni az emberi megismerés harmadik síkjára, a tiszta bölcséleti igazságok keresésére. Honnan van a létezés? Ki vagyok én? Mi végre születtem? Honnan van a személyem? Honnan van a rend, a szabadság? Honnan való a szeretet? Mi a feladatom? Mi életem értelme és célja? Mi az értelme az emberi történelemnek és az univerzumnak?

A válaszok megtalálásához segít a lelkiismeret. Manapság kevesen vannak, akiknek fontos a lelkiismeret. Pedig csak ez vezet el az igazsághoz. Az igazságot ma mindenki másként értelmezi, saját céljainak megfelelően forgatja. Az igazság azonban örökérvényű, s akkor is igazság marad, ha csak egy ember mondja, és akkor is, ha senki. Az örökérvényű igazság melletti kiállítás sokszor problémát okoz. A megismerés e harmadik síkján azonban fel kell ismerni a küzdelmek, a kudarcok, az elbukások, a szenvedések, és a fájdalom értelmét is. Mindenki érzi, hogy az igazság keresése és szolgálata belső küzdelmet is jelent. S ha ezt tudjuk és így irányítjuk életünket, ha elérünk a megismerés e harmadik szintjére, akkor megértjük azt a beethoveni mondást is: „az emberi élet keresztjei olyanok, mint a zenében a kereszték: felemelnek”.

Mert ha nem jutunk el idáig, akkor gyötrődve ismétélgethetjük TS Eliot kérdéseit:

„Hol van az élet, Amit elvesztettünk életünkben? Hol a bölcsesség, Amit elvesztettünk a tudásban? Hol a tudás, Amit elvesztettünk az információkban?”.

Jól határozd meg a célt, mert ha nem vigyázol, odaérsz

Egész életünket a kitűzött célok irányítják. Ha elég bölcs vagy, akkor azt is észreveszed, hogy az életben a nagy célok általában az emberélet feléig fontosak. Természetesen apró célok nélkül azután sem lehet élni, de a delelőn túl már a gyümölcsök fontosak, a termés. Amíg el nem érjük az emberélet útjának felét, arra vágyakozunk, hogy otthonunk legyen, ahová mindig hazavárnak. Az emberélet útjának felén túl már van otthonunk, s arra vágyunk, hogy mindig legyen, akit hazavárhatunk – tanít Barsi Balázs.

A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj 25 éves fennállását ünnepezve két dolog mellett nem mehetünk el szó nélkül. Az egyik a kutatási titkárság áldozatos munkája. A pályázókkal és az ösztöndíjasokkal olyan gondoskodó, odafigyelő, szeretetteljes párbeszéd alakult ki, amely párját ritkítja. Ezt elsősorban a 25 évig ezzel foglalkozó Kiss Mihályné, Áginak köszönhetjük mindnyájan.

És végig nézve a sok sikeres egykori ösztöndíjas kutató életpályáján és látva minden évben a sok csillogó szemű fiatal ösztöndíjast, az a kérdés fogalmazódik meg, amely az egykori ösztöndíjasok krédója is, a jövő ösztöndíjasoknak pedig üzenetként hangzik.

Mit adhatsz tanítványaidnak? Akiket hazavársz. Amit gyermekeidnek: *„A legtöbb, amit gyermekeinknek adhatunk: gyökerek és szárnyak”*. Miért fontosak a gyökerek. A választ legjobban Vári Fábíán László kárpátaljai költő fogalmazta meg: Mert *„az almafa szíve nem a zöldellő lombokban lüktet, Ártó kezek és kártékony fogak elől biztonságosabb helyre, a gyökerekbe rejtette azt a Gondviselő”*. És a szárnyak. *„Ha fiaitok kérdezik majd apáiktól, mondván: Mire valók ezek a kövek? Tudassátok majd ti fiaitokkal”* - szól a bibliai intés József könyvében. Tudatni kell velük, amit megtanultunk, a tudást, a kultúrát, a műveltséget, a tisztességet, a keresztek értelmét. Hogy szárnyalni tudjanak. Ahogy Pilinszky János mondta: *„Nem az a fontos, hogy a madár hányszor csap a szárnyával, hanem, hogy íveljen.”*